

Din ve İnsan Dergisi

Journal of Religion and Human - مجلة الدين والإنسان

ISSN: 2980-1117

Cilt: 3
Volume / المجلد: 3

Sayı: 5
Issue / العدد: 5

Haziran 2023
June / حزيران 2023

Nebiye BUDAK

Sakarya Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri

Tasavvuf Bölümü Öğrencisi

nebiye.budak@ogr.sakarya.edu.tr

 ORCID: 0000-0001-9826-6453

HACI AHMED B. SEYYİD EL-BİGAVÎ
VE TERCEME-İ 'AVÂRİFU'L-MA'ÂRİF'TE
SEMÂ' BAHSİ

THE SUBJECT OF SAMA OVER HACI
AHMED B. SEYYİD EL-BİGAVÎ AND
TARJAMA AL- AWARIF AL- MA'ARIF
SUMMARISE

Atıf:

Budak, N. (2023). Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî ve Terceme-i 'Avârifu'l-ma'ârif'te Semâ' Bahsi. *Din ve İnsan Dergisi*. 3 (5), 81-104.

Makale Türü / Article Information: Araştırma Makalesi / Research Article

Yükleme Tarihi / Received Date: 08.06.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 12.06.2023

Yayımlanma Tarihi / Published Date: Haziran 2023

İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 81-104

İntihal

Plagiarism / انتحال

Bu makale intihal programında taranmıştır.

This article was checked in the plagiarism program.

تم مسح هذه المقالة في برنامج الانتحال

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; International standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

HACI AHMED B. SEYYİD EL-BİGAVÎ VE TERCEME-İ 'AVÂRİFU'L-MA'ÂRİF' TE SEMÂ' BAHSİ

THE SUBJECT OF SAMA OVER HACI AHMED B. SEYYİD EL-BİGAVÎ AND TARJAMA

AL- AWARIF AL- MA'ARIF SUMMARISE

Özet

Tarikatların kurumsal kimlik kazandığı 12. yüzyılda "Şeyhu's-şuyuh" ünvanı ile anılan Sühreverdî önceki tasavvuf klasiklerinde esas alınan hususları, dönemindeki sorunlar çerçevesinde, sünnî merkezli orta yolu takip ederek ve diğer İslâmî ilimlerde kabul görmüş yetkinliği ile yeniden yapılandırmıştır. XV. yüzyıla gelindiğinde tekkelerde başucu kitabı olan 63 bölümden müteşekkil "Avârifü'l-Ma'ârif" isimli bu eseri ilk defa Türkçe tercüme ederek Arapça bilmeyenlerin istifadesine sunan Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî'dir. Çalışmamızda Bigavî ve tercümesi "Terceme-i Avârif" hakkında bilgi verdikten sonra bu tercümenin 22., 23., 24. ve 25. bölümlerinde yer alan "semâ" bahsi ele alınmıştır. İlk dönem mutasavvıflarından bu yana semâ'nın ifade ettiği mânâlar, semâ'nın dayandığı kaynaklar, semâ' bahsinde ittifakla kabul gören hususlar, ihtilaf edilen noktalar ele alınmıştır. Ehl-i hakk ile ehl-i bâtılın semâ'ı ayırd edilmiş, semâ'dan uzak duranların, ona karşı çıkanların gerekçeleri ortaya koyulmuştur. Semâ'nın faydaları ve âdâbına uygun bir semâ'nın nasıl olması gerektiği belirtilmiştir. "Raks ile semâ" hususu ayrıca ele alınmıştır. Semâ'a dair tüm bu hususların Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî'nin penceresinden Sühreverdî'nin görüşleri doğrultusunda literatürde yer alan diğer görüşler ile karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Semâ', Sühreverdî, Avârifü'l-Ma'ârif, Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî, Terceme-i Avârif

Abstract

In the 12th century, when the cults gained an institutional identity, Suhrawardî, who was named after as "Shaykh al-Shuyukh", restructured the issues based on the previous sûfî classics, by taking the problems of his time into consideration and following the Sunnî-centered middle path and with his competence accepted in other Islamic sciences. In the 15th century, this work named "Awârifü'l-Ma'ârif", which was composed of 63 chapters, and a bedside book in dervish lodges, was translated into Turkish by Hacı Ahmed b. Sayyid al-Bigawî for the first time and presented to the benefit of those who do not know Arabic. In our study, after giving information about Bigawî and its translation "Tarjama al-Awârif", the "samâ" issue in the 22nd, 23rd, 24th and 25th parts of this translation is discussed. The meanings given by samâ' since the first periods of mystics, the sources on which samâ' is based, the issues that are accepted particularly in the subject of samâ' and the points of disagreement are held. The samâ' of the people of Ahl al-Haqq and Ahl al-Bid'a has been distinguished, the reasons for those who stay away from the samâ' and those who oppose it are presented. The benefits of samâ' and how a samâ' should be properly expressed are tackled. The issue of "raks and samâ" is also discussed. It is aimed to compare all these thoughts about samâ' with other views in the literature in line with the views of Suhrawardî from the perspective of Hacı Ahmad b Sayyid al-Bigawî.

Keywords: Islamic mysticism (taşsavvuf), Samâ', Suhrawardî, Awârifü'l-Ma'ârif, Hacı Ahmad b. Sayyid al-Bigawî, Tarjama al-Awârif.

Giriş

Semâ'nın Hakk katındaki makbuliyeti ve icra edenin ruhânî durumuna katkısı hususunda mutasavvıfların çoğunluğu görüş birliği içindedir. Sûfide semâ' sırasında vârid olan haller, vecdin etkisi ile vücudun hareketlenmesi, mûsikî ve ona eşlik eden raks ve deverân hususunda ihtilaf söz konusudur. İhtilaf edilen bu tür semâ' hakkında tartışmalar hem ilmî hem sosyal çevrelerce bugün de olduğu gibi İslam'ın her döneminde mevcut olmuştur. Tasavvufun ilk dönemlerinde sûfîler bidat ehli olmak, dini tahrif etmek suçlamalarından imtinâ ederek ginâ, elhan, tegannî, telhin ve mûsikî kelimelerini kullanmamışlardır. Bu terimler yerine uhrevî duygulara hitap eden, onların

aksine ölçüsü olmayan sesleri hatta kimi zaman sessizliği dinlemenin ifadesi olduğunu savundukları semâ'ı kullanmışlardır. Zirâ semâ' onlar için oyun ve eğlenceden ibaret bir lehve'l-hâdis değildir.

Sühreverdî, "sûfîlerin dayandığı temellerin ve yaptıkları amellerin, Kitap ve Sünnet esasları üzerine kurulmuş olduğunu ortaya koyma amacı ile yazdığı"¹⁴⁶, 63 bölümden müteşekkil eserinde, semâ' konusuna, Sûfîlerin Semâ'ı, Semâ'a Karşı çıkanlar, Semâ'a İhtiyaç Duymayanlar ve Semâ Âdâbı başlıkları altında yer vermiştir. Söz konusu başlıklardaki hususlar bu çalışmada semâ'ın mahiyeti, kabul gören ve görmeyen semâ', semâ'dan uzak duranlar ve onu savunanların gerekçeleri ile semâ'ın faydaları ve adabı ortaya koyularak ele alınmıştır.

1. Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî

Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî' nin doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili biyografik kaynaklarda net bir bilgi bulunmamakla birlikte kendi eserlerindeki bilgiler değerlendirildiğinde doğumunun 1440'lı yıllar, vefatının ise 1522 sonrası olduğu söylenebilir.¹⁴⁷ Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî' nin yaşadığı dönem Fatih Sultan Mehmet ile başlayıp Kanunî dönemi boyunca devam eden ilim, kültür, sanat ve fikir çalışmalarının hareketli olduğu bir dönemdir. İlk tahsilini doğum yeri olan Biga'da yapmış ve henüz burada aldığı eğitim ile tasavvuf çevrelerince mühim olan Sühreverdî'nin "*Avârifü'l-Ma'ârif*" isimli eserini tercüme edebilecek yetkinliğe sahip olmuştur. Bundan yaklaşık 20 yıl sonra tasavvuf terbiyesi için Şeyh İbrahim el-Kayserî'nin hizmetine girmiştir.¹⁴⁸ Daha sonra seyr-ü sülûkünü Zeyniyye tarikatı şeyhlerinden "Şeyhzâde" lakaplı Muhyiddin Kocevî'nin (951/1544) hizmetinde tamamlamış ve şeyhlik mertebesine ulaşmıştır.¹⁴⁹ Aklî ilimleri Kazasker Mevlânâ Hacı Hasan Zâde Muhammed Câmî'den (ö. 911/1505) onun en gözde talebesi olarak tahsil etmiştir.¹⁵⁰ Hocalarından ve şeyhlerinden aldığı icâzet ile ilim ve irşâd faaliyetlerine başlamıştır. Bir süre sonra ailesine destek olmak maksadı ile müderrisliği bırakarak memleketine geri dönmüştür.¹⁵¹

Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî'nin ele aldığımız eseri "*Terceme-i Avârif*" ile aynı zaman diliminde telif edip¹⁵² Arapça bilmeyenlerin istifadesine sunduğu bir tercümesi daha mevcuttur. Dönemin Türkçesini yansıtması bakımından önemli olan bu eser, "*Terceme-i Şir'atü'l-İslâm*"¹⁵³

¹⁴⁶ Şehabeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif Tasavvufun Esasları*, çev. Hasan Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz (İstanbul: İber Yay.,2022), 54.

¹⁴⁷ Hacı Ahmed b. Seydi el-Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Ma'ârif*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, nr. 4443A, 3b.

¹⁴⁸ Hacı Ahmed b. Seydi el-Bigavî, *Mukaddimetü Esrâri Fatihati'l-Kitab*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, nr.41

¹⁴⁹ Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, çev. A. Fikri Yavuz – İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi,1972) 1/105.; Ziya Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007),247.

¹⁵⁰ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 105.

¹⁵¹ Bigavî, *Mukaddimetü Esrâri Fatihâ*; Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları*, 247.

¹⁵² Necati İşler, "Muhammed b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslâm Tercümesi (Şir'a-i Manzûm)". *Eskiye*, 41 (Eylül 2020): 780.

¹⁵³ Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî, *Terceme-i Şir'atü'l-İslâm* (Ankara: Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 30)

isimli mensur bir eserdir. Meşhur Hanefî âlimi İmâmzâde'nin (ö. 573/1177) Arapça olarak telif ettiği, Osmanlı toplumu ve âlimleri arasında çok rağbet görmüş bir ilmihal ve ahlâk kitabı olan “Şir'atü'l-İslâm” adlı eserin Türkçeye tercümesidir. Tercümenin birçok nüshasının bulunması, tercih edilen bir eser olduğunun işaretidir. Sade dili ve akıcı anlatımı da bunda etkilidir.¹⁵⁴

Bundan başka II. Bayezid'e ithafen yazdığı, 899/1493'te başlayıp 929/1522'de tamamladığı, “Esrâru'l-Fatiha”¹⁵⁵ isimli bir tefsiri mevcuttur. Bu eserin tamamını 918/1512'de vefat eden Padişah'a takdim edemediği anlaşılmaktadır. Ailesi, hocaları, şeyhleri, zamanın sultanı ve bütün mü'mînlerin istifadesi gayesi ile kaleme aldığını ifade ettiği eser kırk cüzden müteşekkildir.

2. Terceme-i Avârif

Hacı Ahmed Bigavî'nin 863/1458-1459 yılında tercümesini yaparak Arapça bilmeyen müridlerin istifadesine sunduğu eser, Sühreverdî'nin “Avârifü'l-Ma'ârif” isimli eseridir. Sühreverdî birçok âlim ve sûfi yetiştiren seçkin bir aileye mensup olup kendisi de âlim ve sûfi olan bir zâttır. XII. Yüzyılda tarikatların kurumsal kimlik kazandığı bir dönemde yaşayan Sühreverdî, “Şeyhü's-şüyûh” unvanı ile anılmaktadır.¹⁵⁶ Amcasının adına nispet edilen Sühreverdîye tarikatının kurucusu olarak da kabul edilen Sühreverdî, bu tarikatın usul ve âdâbını tespit etmiş ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Sühreverdî sayesinde bu tarikat başta Irak, Hindistan, İran ve Anadolu'da müntesipler bulmuştur.¹⁵⁷ Bu durum, eseri “Avârifü'l-Ma'ârif”in daha geniş ve çeşitli alanlarda yayılmasında etkili olmuştur. Altmış üç bölümden oluşan eserde kendisinden önceki tasavvuf klasiklerinin etkisi mevcuttur. Bunlardan Ebu Nasr Serrac'ın *el-Lüma*'ı, Ebû Tâlib el-Mekki'nin *Kutü'l-kulûb*'u, Ebu Bekr el-Kelebazî'nin *et-Taarufu*, Abdülkerim el-Kuşeyri'nin *Risâle*'si, Ebu Hamid el-Gazzali'nin *İhya*'sı, Ebu Abdurrahman es-Sülemi ve Sehl et-Tüsteri'nin eserleri onun istifade ettiği belli başlı kaynaklar arasında yer alır.¹⁵⁸ Sühreverdî, tasavvufî düşüncesini şekillendiren bu eserleri, dönemindeki sorunlar çerçevesinde çözümler, sorular çerçevesinde cevaplar sunarak yeniden yapılandırmıştır. “Avârifü'l-Ma'ârif”te tasavvufun şeriata uygunluğunu ve amelî yönünü ele almış, tekke âdâb ve erkânını belirlemiş, mutasavvıfların sosyal durumlarından bahsetmiştir. Kalam ilmi ile iştigal etmesi, muhaddis kimliği ve fıkıh müderrisliği ile sünî merkezli orta yolu takip ederek gerek sûflerin, gerek ilmi çevrelerin, gerekse yönetici

¹⁵⁴ Sadık Yazar, “Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeleler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 12, sy. 23. (Mayıs 2017): 83.

¹⁵⁵ Bigavî, *Hâtimetü Esrâri Fatiha* (Şehit Ali Paşa,41).

¹⁵⁶ Hasan Kâmil Yılmaz, “Sühreverdî Şehabeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 38 (İstanbul: TDV Yay., 2010), 40.

¹⁵⁷ Adem Çatak, “Şihabeddin Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı” (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), VII.

¹⁵⁸ Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, 54.

kademesinin onayını almıştır.¹⁵⁹ “*Avârifü'l-Maârif*”in okunması ve okutulması için icâzet alınması gelenek olmuştur. Bu sayede tarikatta sünnî çizgi büyük ölçüde bozulmadan devam ettirilmiş, mensupları Hindu, Budist vb. dinlerin tesirlerinden korunabilmiştir.¹⁶⁰

İslam’ın sahih bir şekilde yaşanmasında olumlu tesirlere sahip olduğu görülen “*Avârifü'l-Maârif*” i 15. Asırda Türkçe’ye tercüme eden Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî, Sühreverdîyye tarikatının bir kolu olan Zeyniyye şeyhlerindedir. Tarikat mensuplarının başucu kitabı haline gelen “*Avârifü'l-Maârif*” i tarikat ihvanlarının isteği üzerine, Hakk’ın rızâsına, Rasûl’ün şefaatine, sâdıkların duasına vâsıl olabilme adına, metnin anlatılıp anlaşılabilmesi amacı ile tercüme ettiğini bildirmektedir.¹⁶¹ Eserin Osmanlı Dönemi’nde yapıldığı bilinen ilk ve tek tercümesidir. Hacı Ahmed, “*Avârifü'l-Maârif*” teki ayetlerin tercümesinde, Fahreddin er-Râzî’nin (ö. 606/1210) *Tefsîr-i Kebîr*, Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî’ nin (ö. 538/1144) *el-Keşşaf*, Kâdî Beydâvî’ nin (ö. 685/1286) *Envâru't-Tenzîl*, Ömer Neseî’ nin (ö. 537/1142) *et-Teyzîr*, Abdürrezzâk Kâşânî’ nin (ö. 730/1309) *Te’vîlât-ı Kâşânî*, Kevâşî’nin (ö. 680/1281) *Tefsîr-i Kevâşî*, Necmeddîn-i Dâye’nin (ö. 654/1256) *Te’vîlât-ı Necmiyye*, Ebu Abdurrahman es-Sülemî’nin (ö. 412/1021) *Hakâik-i Sülemî*, İmam Beğavî’nin (ö. 516/1122) *Meâlimü't-Tenzîl* ve Şihabuddin es-Sivasî’nin (ö.860/1456 ?) *Uyûnü't- Tefâsîr* gibi eserlerinden, Bûharî ve Müslim gibi hadis kaynaklarından yararlandığını ve pek çok ilavelerle de zenginleştirdiğini eserin mukaddimesinde bizzat ifade etmektedir.¹⁶²

Sühreverdî tasavvufun her döneminde lehinde ve aleyhinde en çok tartışılan, sûflerin amellerinden semâ’a, İslam esaslarına uygunluğunu ortaya koymak adına “*Avârifü'l-Maârif*” te dört ayrı bölümde, oldukça geniş bir biçimde yer vermiştir.

Bu çalışmada da semâ’ın, mânâdan çok sembollerin öne çıktığı kültürel bir etkinlik amacı değil, sûflerin kalbini mânevi bir diriliş ile Esrar-ı ilâhîye ulaştıran bir araç olduğunun vurgulanması amaçlanmıştır.

3. Semâ’ın Mahiyeti

Arapça bir kelime olan semâ’ lügatte, dinleme, işitme manasına gelmektedir. Tasavvuf istilâhı olarak ise dinlenen ilâhinin veya bir müziğin etkisiyle coşup dönme anlamına gelir.¹⁶³ İlk

¹⁵⁹ Nedim Tan, “Avârifü'l Maârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı”, *Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*, ed. Fuat Aydın, Metin Aydın, Muhammed Yetim (İstanbul: Mahya Yay., 2019), 691.

¹⁶⁰ Reşat Öngören, “Sühreverdîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.38 (Ankara: TDV Yay., 2010), 45.

¹⁶¹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 3a.

¹⁶² Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 3a.

¹⁶³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yay., 2009), “Semâ” md.,233.

sûfî müelliflerin eserlerinde ise semâ' sûfînin kendisine gelen vâridi işitmesi ve işittiğini kalbe aktarmasını" ifade etmektedir.¹⁶⁴

Semâ' halinde bulunan bir derviş; kuşların sesini, kapının gıcirtısını ve rüzgârın hışırtısını zevkle dinler hale gelmelidir. Susuzluğu devamlı olmalı, içtikçe susuzluğu artmalıdır. Semâ', sevgiliyi temâşa ve müşâhede mertebesine ulaştırın sırların keşf yoluyla bilinmesidir.¹⁶⁵

Zünnû-u Mısırî semâ'ı, kalpleri Hakk'a sevkeden mânevi bir hal olarak nitelemektedir. Semâ'a hak ile kulak verenin hakikatin yoluna, nefsi ile kulak verenin zındıkların yoluna ulaşacağını ifade etmektedir.¹⁶⁶

İlk dönem sûfîleri semâ'ı "Bezm-i Elest"e dayandırmaktadır. "Kalbi Allah'a çeken bir vârid", olarak değerlendiren Cüneyd-i Bağdâdî,¹⁶⁷ semâ'ın önemine inanmış, kendisi de bizzat semâ' etmiş ve o da semâ'ı "Bezm-i Elest"e dayandırmıştır.¹⁶⁸ Ona, sakince duran birinin semâ' dinlediğinde neden hareketlenmeye başladığına dair yöneltilen bir soruya şöyle cevap vermiştir:

"Allah Teâlâ ruhlarla yaptığı ilk misâkta onlara, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? diye sorduğunda onlar 'Evet Rabbimizsin!' dediler. (Araf 7/172)" Bu ilâhî hitâba nâil olma (semâ') neticesinde duyulan lezzet bütün ruhları kuşattı. Semâ' dinleyen ruh, bu ilâhî hitâbın lezzetini hatırlayarak bedenine hâkim olamaz ve hareket etmeye başlar."¹⁶⁹ Nitekim semâ' insanlara akıllarında gizli olan tevhid fikrini, kalplerinde gizli olan ilâhî hitabın müzikal zevkini hatırlatarak coşturmaktadır.¹⁷⁰

Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî "*Terceme-i Avârif*" te, Ebu Nasr es-Serrâc'ın¹⁷¹ ehl-i semâ'ı, semâ'da "Elest bezmi"ndeki hitâbı duyanlar, işaret-i ilâhiyye tâlib olanlar, dünya ile bağlarını koparıp kendilerini Allah'a veren dervişler olarak sınıflandırmasını aktarmaktadır:

"Ebu Nasr es--Serrâc aydır: Ehl-i semâ' üç tabakadır: Bir tabakası semâ'larında muhatabâtı Hakka rücu edip, onu işitip, onu dinlerler. Ve bir tabakası semâ'larında ahvâllerini ve makâmlarını ve evkâtı muhatabâtına rücu' ederler. Pes onlar ilim bağlarıyla bağlanmışlardır. Sıdk ile mutâliblerdir. Bir tâife-i fukarâdır ki iki cihândan mücerredlerdir. Ve alâyıkı ve avâyıkı kat' etmişlerdir. Ve gönüllerini muhabet-i dünya kazûrâtından pâk etmişlerdir. Ve onu cem edip men'

¹⁶⁴ Semih Ceyhan, "Semâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 36 (İstanbul: TDV Yay., 2009), 3455.

¹⁶⁵ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yay., 2017), 282.

¹⁶⁶ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi Sûfîlerin İnanç ve Ahlakı*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkant Yay., 2019), 622; Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kâmil Yılmaz (İstanbul: Altınoluk Yay., 1996), 264.

¹⁶⁷ Cebecioğlu, "Semâ" md., 233.

¹⁶⁸ Uludağ, *Cüneyd-i Bağdâdî*, 149.

¹⁶⁹ Kuşeyrî, *er-Risale*, 621.

¹⁷⁰ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yay., 1992), 221.

¹⁷¹ Metnin aslında okunamayan bu isim Hasan Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz' ün *Avârifü'l-Ma'ârif Tasavvufun Esasları Şehabeddin Sühreverdî isimli çevirisinden yararlanarak tespit edildi.*

etmek kudretinden gönüllerini tathîr etmişlerdir. La cerem onlar semâ' ederlerken taybe-i kalble ve safâ-yı bâtınla, imdi onlara layıktır sema. Zira ki selâmete akreb-ı nâs onlardır ve fitneden onlar emîn olmuşlardır.”¹⁷²

Hakk'a vâsıl olmayı arzulayan ilim sahibi sâdık sûfler Rablerine yönelip O'nu dinleyerek, O'nu duyarak, mâsivâdan uzaklaşıp gönüllerini dünya sevgisinden temizlemişlerdir. Fitnelerden uzak, temiz bir kalp ile ilâhî saadet ve selamete yakınlaşmaktadırlar.

Bugünkü şekliyle semâ' Mevlevî tarikatının zikri için kullanılır. Mûsikî eşliğinde, ayakta, zikirle birlikte çeşitli dinî -tasavvufî mûsikînin tesiri ile yerinden kalkıp dönen dervişlerin bu hareketlerine deverân¹⁷³, semâ' dönen dervişlere de “semâzen” denir.¹⁷⁴ Semâ' sebep, deverân onun sonucu olmasına rağmen, sonraları semâ' sonuç olan deverân anlamında kullanılmış, sebep zikredilmiş ancak sonuç kastedilmiştir. Geniş anlamda semâ' dini mûsikîyi de deverânı da kapsamaktadır. Böylelikle semâ' meclîsinde güzel sanatlardan şiir, mûsikî ve raks bir arada bulunmaktadır.¹⁷⁵

3. 1. İhtilaf Edilmeyen Sema'

Semâ'dan her organ haz ve nasibini alır. Semâ' göze hitap ederse göz ağlar, dile isabet ederse sayha atar, ele isabet ederse üst-baş parçalar, ayağa isabet ederse raks eder.¹⁷⁶

Mârifet ehlinin Hakk'ın kelâmını dinlemesi üzerine yaptığı semâ'da korku, hüzn, pişmanlık ve şevkin sıcaklığı ile Hakk'ı bilmenin ferahlığının, serinliğinin birleşmesinden gözyaşı hâsıl olur. Bu durum sıcak hava ile soğuk havanın birleşip yeryüzünü temizleyen yağmura benzetilmektedir. Böyle Kur'ân-ı Kerim'de geçen ve işitip kulak verme anlamında kullanılan semâ'¹⁷⁷ hidâyet vesilesidir ve bu hususta ihtilaf yoktur. Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî tercümesinde Sühreverdî'nin bu semâ'ın ihtilaf olmayan hak semâ' olduğu ifadesini onu anlatan övgü dolu sözleri ile şöyle aktarır:

“Hulâsatü'z-zâikîn ve zübtetü'l-âşîkîn ve tâcu'l-ârifîn ve mefharu'l-muhibbîn ve re'isü'l-müştâkîn ve senedü'l-vâcidîne'l-mukâşifîn eş-şeyh şihâbü'l-mille ve'd-din es-Sühreverdî âmela'llâhu bi lutfihi'l-hafî aydur: Bu semâ', semâ'-ı haktır ki bunda ehl-i îmândan iki kişi ihtilâf etmiş değildir.”¹⁷⁸

¹⁷² Bigavî, *Terceme-i Avârifu'l-Maârif*, 215b.

¹⁷³ Cebecioğlu, “Deverân” md., 63.

¹⁷⁴ Cebecioğlu, “Semâzen” md., 234

¹⁷⁵ Süleyman Uludağ, *Cüneyd-i Bağdadi* (Ankara: TDV Yay., 2008), 149.

¹⁷⁶ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 282.

¹⁷⁷ Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev.Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.,2009), ez-Zümer Suresi,39/18; el-Maide Suresi, 5/83.

¹⁷⁸ Bigavî, *Terceme-i Avârifu'l-Maârif*, 203b.

Hucvirî “kalbin fevâid ile sırrın zevâid ile ve kulağın zevk ile dinlemiş oldukları hususların en iyisi ve doğrusu ismi aziz olan Allah’ın kelâmıdır” demektedir.¹⁷⁹

“*Terceme-i Avârif*”te Kur’ân, hikmet, vaaz, şiir veya kaside dinlemek semâ’ kavramına dâhil edilmekte ve Hz. Peygamber ve ashabının semâ’ına dair bazı örnekler zikredilmektedir. Semâ’ın caiz olduğuna delil olarak, şarkı söyleyen câriyeleri men’ eden Hz. Ebu Bekir’e (ra) Rasûllullah’ın (sav) karşı çıkışını Hz. Aişe’den (ra) bir rivayetle şöyle nakleder:

“*Ebû Bekr es-Sıddîk radiyallâhu anh bir gün Aişe evine vardı. Gördü ki iki câriye gınâlar edip, defler urup oynarlar. Habîbüna ve şefî’üna ve tabîbüna Muhammed Mustafâ sallâllâhu aleyhi ve sellem giyeceğini bürünmüş oturur. Hemen ki Ebubekir onları gördü; bir kerre çağırıp onlara kakıdı. Lâ cerem Rasûl aleyhisselâm münevver cemâlinden giyeceğini giderip ayıtdı: Bunları ko ya Ebâ Bekr. Zîrâ ki bu günler bayrâm günleridir.*”¹⁸⁰

Bundan başka Hz. Rasûllullah’ın (sav) yanında Kur’an ve şiir okuyan iki ayrı grup ile ilgili bir hadisi nakleder:

“*Bir gün Rasûl katına bir kişi geldi. Rasûl katında bir bölük kavim Kur’ân okurlardı ve bir bölük kavim şi’ir ederlerdi. Pes ol kişi ayıddı: Ya Rasûlallah Kur’ân okuturken şi’ir eyidilmek neden? Ondan Rasûl ayıddı “min haza merratin ve min hazara merratin” ya’ni Rasûl aleyhisselam ayıddı: Bir kere Kur’ân dinlerim, bir kere de şi’ir dinlerim.*”¹⁸¹

Kişiyeye Hakk’ı hatırlatan, onu Hakk’a çağırın, ahiret âlemine hazırlayan, Kur’ân-ı Kerim’in, şiir ve kasidelerin etkisi ile izhar olan semâ’ın kabulünde bir ihtilaf söz konusu değildir.

3.2. Âriflerin Semâ’ı

Kelâbâzî, havadan hâsıl olup havaya dönen semâ’ın, insan tabiatına rahatlık vermesi sebebi ile mürîd ve mücâhede sahipleri tarafından, sırlarını hazır hale getirmek, vaktin yorgunluğundan sıyrılıp hoş vakit geçirmek maksadı ile tercih edildiğini ifade eder.¹⁸² Bununla birlikte Serrâc sûfîlerin Kur’ân, kaside, zikir vb. şeyleri dinlemekten kasıtlarının, sadece güzel ses ve hoş nağme ile keyiflenip, haz duymak olmadığını savunmaktadır. Sâdık sûfîlerin içlerindeki rikkat, coşku ve vecd hâli ses ve nağmeler kesildiğinde kaybolmamaktadır. Ses ve nağmelerin bulunduğu sırada da onların içindeki sükûnet ve sessizlik devam etmektedir. Sûfîlerin semâ’dan maksatları vecd ve zikir olarak kalplerinde bulunan şeylere, dinledikleri şeylerde de kalben

¹⁷⁹ Hucvirî, *Keşfu’l-Mahcûb Hakikatin Bilgisi*, çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yay., 1996), 545.

¹⁸⁰ Bigavî, *Terceme-i Avârifü’l-Maârif*, 205a.

¹⁸¹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü’l-Maârif*, 208a.

¹⁸² Kelâbâzî, *et-Ta’arruf*, 220-221.

rastlamaktır. Bu rastlantılı karşılaşma vecdi güçlendirir.¹⁸³ Hoş sadâ kalbe dışarıdan bir şey ithâl etmez, sadece kalpte mevcut olanı tahrik ederek coşturur.¹⁸⁴ Sühreverdî güçlü ve kâmil bir müminin vârid ile değişmemesi hususunda Sehl'den şöyle nakleder:

*"Kuvvet oldur kim Hak'tan vâridât gelecek, kul onu yudup, ona tahammül eyleye, ol vâridât onun zayıflara te'sir eder ahvâlini ve zâhirini ve bâtınını tağyîr eylemeye."*¹⁸⁵

Semâ' ve mûsikî zayıflara tesir ederek onları coşturur, mânen güçlü olanları harekete geçiremez.¹⁸⁶ Mânen güçlü olan şeyhe hiçbir şey hâkim olamaz, o her şeye mâlik ve hâkimdir.¹⁸⁷ Ârif olan bu kimseler semâ'da vecd ehli gibi şaşkın değildir. Onların semâ'daki halleri, tıpkı namazdaki gibi ne öncesinde ne de sonrasında değişmeyeceği şöyle aktarılır:

*"Vâcid-i müstağrib gibidir. Bundan dır ki ba'zıları aydırlar: Bizim namazdan evvel hâlimiz niceyse namazda dahi hâlimiz öyledir. Ya'ni bizim hâlimiz şuhudda müstemirdir demek olur. Pes âriflerin semâ'dan evvel hâlleri niceyse semâ'da dahi halleri öyledir."*¹⁸⁸

3.3. Karşı Çıkkılan Semâ'

Semâ' kemâle ermiş âriflerden başkası için sahih olmamakla birlikte, yeni yola giren müritler için de uygun değildir.

*"Ehl-i sıdk katında bunun için ârifler ayıttılar: Semâ' sahîh değildir. İllâ mütemekkin ve kâmil ârife mübtedî müritlere sâhîh değildir."*¹⁸⁹

Tasavvuf yoluna henüz dâhil olmuş sûfler, semâ'larında kendilerine vârid olan hâlleri şerî'ata uygun olarak ayırt edemeyeceklerinden ötürü, mücâhedede sadâkat kazanmadan semâ'dan menedilmişlerdir.¹⁹⁰

*"Ammâ semâ'da vechi inkâr oldur ki; mürîdlerden bir cemâ'at ki mübâdiyi irâdete, kürb-i hâtırı nefsleri mücâhede ve riyâzet-i cüz'lerini nûş edip müzmâine olmamış ola. Nefsin sıkâtiyle kalbin ahvâlini temyîz edemeyeler. Tâ ki onların harekâtı kânûn-ı ilm üzerine olan ve kendilerine fâideden ziyânı fark edemeyip, iş'arı latîfe ve kelimât-ı mevzûne dökülmeyip, nefsleri ondan hazzın ola."*¹⁹¹

¹⁸³ Serrâc, *el-Lüma'*, 286-287.

¹⁸⁴ Serrâc, *el-Lüma'*, 286-287.

¹⁸⁵ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 222b.

¹⁸⁶ *Kelâbâzî, et-Ta'arruf*, 221.; İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ Mevlevî Âdâb ve Erkânı Tasavvuf İstılahları*, çev. Safi Arpaguş (İstanbul: Vefa Yay., 2008), 122.

¹⁸⁷ Necmüddin Kübra, *Usûlu Aşere Risâle İle'l-Hâim Fevâihü'l-Cemâl Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara. (İstanbul: Dergâh Yay., 1996), 126.

¹⁸⁸ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 222b.

¹⁸⁹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 216b.

¹⁹⁰ Şehabeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, 377.

¹⁹¹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 209a.

Salihler ulemâ sınıfından olmayan bir kimse için semâ'ı, kaygan bir kaya üzerinde durmak olarak niteler:

*"Bazı salihleri aydır: Hızırı düşümde görüp ona ayıttım: Sema' hakkında ne dersiz? Ol ayıttı: Semâ' mâi-i zülâldir ki onun üzerinde sâbit olmaz."*¹⁹²

Kalbi ölü, nefsi diri olanın semâ'ının da helâl olmadığı söylenmektedir:

*"Şeyh Ebu Abdurrahman es-Sülemî rahmetullâh aydur: Dedemden işittim ki, ol aydur: Müstemi'a öyle gerekdir ki, ol istima' eyle diri gönülle ve ölmüş nefisle. İmdi şol kimsenin ki gönlü ölmüş olsa ve nefsi diri olsa ona semâ' helâl değildir."*¹⁹³

3.4. Tekellüf (Zorlama ile Yapılan Semâ')

Dünyevî menfaatler umarak yapılan semâ' samimi olmayan bir iştir, tekellüftür:

*"Pes her gönle ki muhabbet-i dünya kazûratıyla mülevves olsa ânun semâ'ı, semâ'-ı tâb ve semâ'-ı tekellüfdür."*¹⁹⁴

Burada zikredilen "semâ'da tekellüf" sorulduğunda, kendini semâ'a zorlama anlamına gelen tekellüfün iki türüsünden söz edilmektedir. Birinin dünya menfaati umarak yapılan ki bunun aldatma ve hıyânet olduğu, diğerinin semâ'ın hakikatine ermek için yapılan ki bunun Kur'an okurken ağlamaya çalışan kişinin kendini zorlaması gibi mendup olduğu zikredilmektedir:

*"Ba'zıları aydırlar: Semâ-ı tekellüf nedir? Ol ayıddı: Semâ-ı tekellüf iki türüldür. Bir tekellüf müstemi'dedir ki onun murâdı câh ve menafî'ine dünyeviyye ola. İmdi bu telbîs ve hıyânetdir. Ve biri dahi ondan murâdı hakikat taleb etmiş ola. Tevâcidle vecd taleb eden kimse ki; imdi ol tebânı ki mendûb ileyhdir. Onun gibidir. Ya'ni ağlarlanmak gibi ol mendûbun ileyhdir."*¹⁹⁵

Tekellüf hususunda Cüneyd Bağdâdî nefsinin arındırmaksızın, kendisini ve meclisi aldatan, samimiyetten uzak yapılan semâ'ın kerih görülmesini şöyle ifade etmektedir:

*"Kalp huzuru ile sukûnete erip semâ' edenlerin gaye ve mânalarına vâkıf olmaya çalışmak, tekellüfle onlara karışmaya çalışmaktan daha evladır. Tekellüf, âdet halini alınca bu durum kalplere çok kaba, hal ve vakte çok karanlık gelir. Dünya sevgisiyle kirlenmiş her gönlün semâ'ı eğlencedir, isterse bu uğurda canını telef etsin, ruhunu vermiş olsun."*¹⁹⁶

¹⁹² Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 209a.

¹⁹³ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 207a.

¹⁹⁴ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 215b.

¹⁹⁵ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 215b.

¹⁹⁶ Serrâc, *el-Lüma'*, 192.

Sûfî semâ'ında tekellüf bulundurmaktan kaçınmalı, kendisini ibadetten alıkoyacak bir adet hâline getirmemek için lezzet duyup, zevk almak maksadıyla yapmamalıdır. Kendisini mücâhedeye, zikr-i ilâhiye, hamd, senâ ve rızâya teşvik etmeyen semâ'ı terk etmeli ve semâ' meclîslerinden uzak durmalıdır.¹⁹⁷

Rivayete göre Abdullah b. Ömer zikr-i ilâhiyi duyup bayılan bir kimseyi kınamıştır:

*“Abdullâh bin Ömer Irak’dan bir kişi gördüm, yatur idi. Bu kişiye noldu, yatur? Ayıtdılar: Kur’ân okurken Allâh zikrini işitdi. Lâ cerem bi hod olub düşdü. İbn-i Ömer ayıtdı: Biz Allâh Te’âlâ hazretlerinden havf ederiz. Düşmanımız tahkik şeytân bunların içine girer. Bunlara bunun gibi işler işletir. Zîrâ ki ashâb-ı rasûl bunun gibi işler işlemezlerdi.”*¹⁹⁸

Rivayette bahsedilen bayılma ve kendinden geçmeler kimi zaman cehâlet ve nefsâniyet kaynaklı yapmacık ve gösteriş maksatlı olabilmektedir. Kişinin nefesine aldanıp sıdk sıfatına mukâbil semâ' hırsızlığı yapmaması ve bunları ayırt edip sakınmasının gereği ifade edilmektedir:

*“Ba’zılarından tasannuan ve ri’âyen, bunun gibi nesne zâhir olur. Ve ba’zılardan bunun gibi nesne zâhir olur. Ve kusûr-ı ilmle cehl ve hevâ karışmakla ve ba’zılardan bunun gibi nesne zâhir olur. Ve az çok vecdle kim ona ziyâde cehl karışıp onun dinine zarar yetiştirir. Ve vakit olur ki ol nefsdan ettiği bilmez. Evet, nefs semâ’dan istirâk eder. İstirâken hafiyyen lâ cerem vecd hazzından çıkarır. İmdi bu dakikaları tâlib bilmek gerek ve bunlardan ihtirâz etmek gerek.”*¹⁹⁹

3.5. Raks ile Semâ'

İlk zamanlarda bireysel, düzensiz ve irade dışı yapılan semâ' zamanla tek kişilik bir faaliyet olmaktan çıkıp toplu olarak yapılmaya ve düzenli hareketlere dönüşmeye başlamış ve bundan sonra üzerine yapılan tartışmalar yoğunlaşmıştır. Mûsikî ile birlikte coşup dönerek devrân edenler semâ'a karşı çıkanların tepkilerini daha çok artırmıştır.²⁰⁰

Semâ'nın vecd ve raksı sıkı bir ilişkisi vardır. Bir musiki parçası okunduğu zaman veya dinlerken bazı insanların sallanmaları veya ayaklarını yere vurmaları bu sebeptendir. Kur’ân veya vaaz dinlerken bazı kimselerin tabi bir şekilde, gayri ihtiyârî sallanmaları, bazı hallerde vecde gelip coşmaları da bundandır. Bu sebeple, tasavvufta mûsikîye semâ' dendiği gibi, ahenkli ve hoş nağmelerin yol açtığı bedîî hareketlere, yani raksa da semâ' denilmektedir.²⁰¹

¹⁹⁷ Serrâc, *el-Lüma'*, 279.

¹⁹⁸ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 218a.

¹⁹⁹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 218b.

²⁰⁰ Demirci, “Makûlât-ı Devriyye’de Müstakîmzâde’nin Mûsikî ve Semâ’a Dâir Görüşleri”, 180.

²⁰¹ Süleyman Uludağ, “Erken Dönem Sûfilerde Semâ” *Keşkül Dergisi*, 7, (2006): 12.

İbn-i Kemal, raks ve semâ'ın caiz olmadığını, büyük bir günah olduğunu söyler. Aksini iddia eden meşâyih de bulunduğu makâma layık görmez. Aynı şekilde şarkıyı da caiz gören kişilerin takvadan uzaklaştığını ve tıpkı bir hasta gibi tedavi edilmeleri gerektiğini düşünür.²⁰²

Hacı Ahmed b. Seyyid el-Bigavî "*Terceme-i Avârif*"te, şarkı ve şiirle nefsi duyguları uyandırarak semâ' yapanları kendinden geçip ne yaptığını bilmeyen sarhoşlara benzetir. Bu haldeki ağır tabiatlı kimselerden sadır olan halleri şöyle aktarır:

*"Ba'zıları aydurlar: Ganâdan hazer edin. Zirâ ki ganâ şehveti ziyâde eyler ve mürüvvet binâsını yıkar. Ve hamr içmek yerine durur ve sarhoşluk işlediği işi ol işler. Sultanul-muhakkikîn kıdvetü'l müddekkikîn eş-şeyh şihabül-mille ve'd-dîn nurullâhu kabrihû aydur: Bu kelâm sahîhdir. Zirâ ki mezunu'l-tab' ganâ ile ve mezûnu'l-kelâmlarla zevk eyler ve ol semâ' vaktinde niçe nesneleri müstahsen görür. Meselâ elini biri birine urmak gibi ve parmaklarını birbirine urup öttürmek gibi ve durub raks etmek gibi. Semâ'dan ön bunları istima' edip müstahsen görmezdi. İmdi bu efal onun aklının sehâfetine ve onun aklının za'ifliğine delâlet eder."*²⁰³

Allah Rasûlü semâ'ın ehl-i bâtılın işi olan telli çalgı, keman, davul, dümbelek ve melodi ile olan kısmını yasaklamıştır.²⁰⁴ Salah ve kemâlden uzak olan biri ses ve müziğin ahengi ile sallanmaya başlar. Kararsız bir kalp ile yapmış olduğu bu raksta, kalbindeki duyguları Allah'a yönelik sanır. Oysa bu, onu mânevi yolculuğunda geriye götüren, kaynağında hevâ ve heves bulunan, ehl-i hakk nezdinde haram kabul edilen bir semâ'dır. Buradan yola çıkılarak "raks noksanlıktır" denmiş ve şöyle açıklanmıştır:

*"Billâhi min zâlik veyahut kavval bir mahbûb emred ola. Ona nazar edip onun avazını işitmeğle nefis lezzetler ve safâlar bula. Belki yermez havâtır izmâr edip durup raks eyleye. Veyahut ol meclîse nazar eder, hatunlar olalar. Hevâ-yı nefisle dolmuş bâtınla kalkıp harekât ve raks edip tevâcid eyleye. Hatırında yaramaz nefse izmâr eyleye. İmdi bu aynı fiskdır ki; bunun harâmlığına aşikâre ittifak olunmuşdur. Belki ehl-i harâbât ve ehl-i fiskın hâli bunların hâlinden ırcadır. Zirâ ki ehl-i fiskın hâli görünür. Bunlar hod harekâtı ve raksı ol zikr ettiğimiz nesne üzerine edip müslümânlara ibâdet sûretinde gösterirler. İmdi ehl-i diyânetten hiçbir kimse yokdur ki bunun gibi işe râzı ola ve bunun gibi işe inkâr eylemeye."*²⁰⁵

²⁰² Fikret Can, "Sühreverdî'nin Avârifü'l-Ma'ârif Adlı Eserindeki Tasavvufî Kavramlar" (Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 63.

²⁰³ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 217b.

²⁰⁴ Serrâc, *el-Lüma'*, 269.

²⁰⁵ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 211B.

İbn Cüreyc semâ' ile raks ettiğinde, "Yaptığın semâ' hesap gününde mizânın hangi kefesine koyulacak" sorusuna, "Ne iyiliklerin ne de kötülüklerin tarafına konur" cevabı ile semâ'ın mübah olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁶

Bazı dervişler vecd arayış ve iddiası olmadan diğer dervişlere uyararak ritmik bir şekilde sallanırlar. Bu şer'an haram kılınmış bir hareket olmasa da eğlence barındırması sebebiyle de helal sayılmaz. Böyle vecd ve hal davası güdülmeden yapıp, fayda yahut zarar getirmeyen raks ve semâ' münkirlerin inkârları dışındadır.²⁰⁷ Kalbi rahatlatması bakımından mübah, hüsn-ü niyetle nefsi rahatlatma maksadı taşıdığına sevap kabul edilebilir.²⁰⁸ Bu bahis "*Terceme-i Avârif*" te şöyle ele alınmıştır:

*"Vakt olur ki sâdıklardan ba'zısı niyyet-i sâdıkaıyla ihtiyârıyla mevzûn raks eder. Vecd-i hâl ızhâr etmeksiz. Onun onda niyyeti vakt olur ki fukarâdan birisi hareket eder, ona muvâfakat etmek için olur. Pes ol fakîre muvâfakat eder. Hareket-i mevzûn ile hareket edib raks eder. Ol hareketiyle hal-i vecde da'vâ eylemez. İmdi eğerçi onun hareketi şer'i'atde haram değildir. Eevet hal hükmiyle ol helâl değildir. Zirâ ki onda lehv vardır. Pes onun hareketi ve raksı mübâhat kabîlinden olur. Meselâ sihr etmek ve ehliyle ve evlâdıyla oynamak gibi. Lâ cerem ol tervic kalbde zikr olur ve vakt olur ki onun raks ettiği ibâdet olur. Niyeti küçük ölçek olursa, meselâ raks ettiğinden murâdı nefsi asâyîş eylesin diye ola."*²⁰⁹

Şeyhlerin raksı hususunda Sühreverdî'nin görüşü makamlarına yakışmayacağı yönündedir:

*"Sultânü'l-mütâdibîn ve senedü'l-mütezezzidîn eş-şeyh şihâbü'l-mille ve'd-dîn aydur: Şeyhlere muktedâlara hiçbir vech ile raks etmek lâyük değildir. Zirâ ki raks etmek sûretâ lehve benzer. İmdi lehv-i hod onların mensubuna lâyük değildir."*²¹⁰

Sühreverdî semâ'da şeriata uygun düşmeyen her türlü durumu reddeder. Şarkı ile oyun ve eğlencenin sıdk ehline yakışmayan ve ittifakla caiz görülmeyen bir iş olduğunu savunur. Bu hususta şarkı ile çokça meşgul olmak, namahrem kadınların sesini dinlemek hususunda İmam Şâfi'nin, İmam Mâlik ve İmam Ebu Hanife ile aynı istikametteki görüşlerini naklede:

"Şâfi'den rivâyet olundu ki ol kitâb kadiyyede ayıttı: Ganâ vü ir vü lehv-i mekrûhdur, bâtila benzer. Kim ki onu çok etse ol sefîhdur. Onun şehâdeti merduddur. Ve ashâb-ı Şafii ittifak edip ayıttılar: Kim imrâi-i gayr mahremden nesne istima' etmek câiz değildir. Gerekse ol hurre olsun ve

²⁰⁶ Kuşeyrî, *er-Risale*, 616.; Serrâc, *el-Lüma'*, 269.

²⁰⁷ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 211B.

²⁰⁸ Şehabeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Ma'ârif*, 379.

²⁰⁹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 210b-211a.

²¹⁰ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 211b.

gerekse memlûki olsun ve gerekse onun yüzü örtülmüş olsun ve gerekse yüzü açık olsun ve gerekse hicâb ardından olsun."²¹¹

Şarkı dinlemeyi mübah sayan pek az fakihin de mescid ve mukaddes sayılan yerlerde söylenmesinden menettiğini şöyle ifade etmektedir:

*"Şi'irler varlar dinlemek günâhdır. Fukahâdan az kimse ona mübah demiştir. Ve ona mübahdır diyen fakih dahi onu aşikâre etmek ve mescidlerde etmek ve dahi bikâ'ı şerîfede etmek câiz değildir demiştir."*²¹²

3.6. Semâ'dan Uzak Duranlar

Cüneyd-i Bağdâdî ile Serî es-Sakatî, Zünnûn-u Mısırî gibi öncü mutasavvıflar da semâ'a karşı çıkmayıp onu yapmış ve dinlemiş kimselerdir. Ebu'l-Hasan b. Sâlim de onları destekledikten sonra oyun ve eğlence ile yapılan Semâ'ın kerih olduğunu şöyle dile getirilmektedir:

*"Ebu'l-Hasan bin Sâlim'e ayıttılar: Semâ'a sen niçin inkâr edersin. Tahkik Cüneyd ve Serî es-Sakatî ve Zünnûn istima' ederlerdi. Pes Ebu'l-Hasan bin Sâlim dahî ayıtdı: Ben semâ'a nice inkâr ederim ki. Benden hayırlı ki Cafer Tayyar'dır, istima'a eyledi. Belki münker olan lehv u lu'bdur. Şeyh aydır: Bu söz sahîh sözdür."*²¹³

Serrâc' a göre semâ'dan hoşlanmamakla beraber mûsikî ile Kur'an okunan, kaside ve ilâhi eşliğinde raks edilen meclislerden çeşitli gerekçelerle uzak duranlar şöyledir:

Tâbî'in ve dînî ahkâm konusunda öncü olan eski âlimlerin görüşlerine tâbi olanlar. Semâ'dan haz alarak azîmet duygularını gevşetip, şehvete dalıp, fitneye düşerek, belâyâ dûcâr olma tehlikesinden sakınanlar. Farzları yapıp haramlardan sakınarak tâ'atlerle meşguliyetleri dolayısı ile semâ' ile uğraşmayı manasız görenler. Avâmın, sûflilerin hangi amaçla semâ yaptıklarını bilmeyerek kendileri hakkında yanlış hüküm vermeleri ve ayaklarının kaymasından korkanlar. Semâ' için gerekli ihvâna sahip olamayıp, karşıt fikirli inatçı kimseler ile birlikte olmaktan imtinâ edenler. Semâ' ile emr olunmadıklarını, onun ne bir kabir azığı ne de âhirete bir kurtuluş vesilesi olmadığını savunanlar.²¹⁴

Semâ'a düşkünlüğü ile kınanan Nasrâbâzî "semâ'ın, oturup gıybet etmekten hayırlı olduğunu" savunduğunda, ihvânın; "semâ'daki hataların uzun yıllar gıybet etmekten daha şerli olduğu" cevabı rivayet edilir. Allah'a (cc) yalan isnâd etmek, meclisi aldatmak ve salih sûflilerin

²¹¹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 216b.

²¹² Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 217a.

²¹³ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 205a.

²¹⁴ Serrâc, *el-Lüma'*, 290.

inancının zedelenmesi ve meclîstekileri kendine uydurup bâtila zorlaması gibi, bu durumun ihtivâ ettiği birçok günahın “*Terceme-i Avârif*”te şöyle bahsedilmektedir:

“... semâ’da müteaddid günâhlar vardır onlardan birisi budur; kim ihtiyârıyla vecd izhâr eyleyen semâ’ vaktinde Allâhu Teâlâ hazretine bühtân eder ki bana bunun gibi hâl verdi diye. Hâl budur ki ona ol hâl henüz müyesser olmadı. İmdi Allâhu Teâlâ hazretine bühtân etmek akbah-ı zellâttandır. Ve dahi ol cem’î günâhlardan akbahdır....”

“...Ve birisi dahi oldur kim semâ’ bânının gizli nesnelere izhâr eder. Ve gönlün mestûr hallerini keşf eder ve sırrın gizli cevherlerini açar. Lâcerem mürîd bununla âfetlere uğrar...”

“...Ve birisi dahi budur; kim onda hâzır olanların ba’zısını mağrûr eder. Ol ona hüsn-i zan eyley. İmdi Müslümânları mağrûr etmek hıyânettir. Hıyânet hod kabîhdır. ....”

“... Ve birisi dahi oldur kim ihtiyârıyla semâ’ eyleyip vecd olsa, Müslümânlar ona salâh gözüyle bakarlar. Ondandır vakti ki onun yaramaz fi’li zâhir olsa ondan i’tikâdları bozulur. Belki cem’î salâh ehline ve ihtiyârsız vecd olanlara dahi i’tikâdları bozulur. İmdi bu fesâd-ı azîm dir. Ve birisi dahi oldur kim onda hâzır olanları kendine muvâfakat ettirir, kıyâmında ve kuûdunda. Pes nâsı kendinin bâtil işine teklif eyley. Ve vakit olur ki ol meclisde bir kimse olur ki, onu firâset gözüyle görür ki, ol muhteldir. Bundan sonra ol cem’iyyetde olana muvâfakat etmek için ve onlara müdârâ eylemek için ona muvâfakat eyley.”²¹⁵

3.7. Ehl-i Bâtil ile Ehl-i Hakk’ın Semâ’ı

İlk dönem tasavvuf âlimlerinden Ebu Ali Dekkak, “Semâ’ın, nefislerinde haz ve sıfatların durması sebebi ile avam için haram, dünya sevgisinden beri olup, nefislerini terbiye eden zâhidler için mubah, kalbi mânevi diriliğe ulaşan sûfler içinse müstehap olduğunu söylemiştir.²¹⁶

Ebu Ali Dekkak Semâ’ın kabul edilebilirliğini izâh ettiği başka bir ifadesinde, “semâ’ dinin izin verdiği hariç, nefsin tabiatından kaynaklanan bir durumdur. Hak’tan olan hariç, insanın şeref ve hürmetini yok eden bir şeydir. İbret alınan hariç, fitne olan bir haldir” demektedir.²¹⁷

Nefsin hevâsı ile vecde eren ehl-i bâtil ile kalbin murâdına erip vecd duyan ehl-i hakkın semâ’ı “*Terceme-i Avârif*”te şöyle açıklanmaktadır:

“Müz’ice ve müzekkire ve dahi şol haysiyyetle ki onun bâtını müteessir olur. İnziâc ile ve onun eseri zâhir üzerinde zâhir olur. Ve onun hâlî bir hâlden bir hâle müteğayyir olur. Evet, fark muhtl

²¹⁵ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 225b-226a-b

²¹⁶ Kuşeyrî, *er-Risale*, 621.

²¹⁷ Kuşeyrî, *er-Risale*, 623.

hâliyle muhikk hâlinin arasında oldur kim muhtıl vecd olur hevây-ı nefse ve muhikk vecd olur irâdet-i kalble bundandır”²¹⁸

Ebu Tâlib el-Mekkî'nin isabetli olarak kabul edilen bir başka ayrımında semâ'ı, helal, haram ve şüpheli olarak değerlendirdiği görüşü şöyledir:

“Semâ'ın helâli var ve harâmı var ve şüphelisi var. Pes şol kimse ki nefsin hevâsıyla ve nefsin şehvâtıyla istimâ' eylese ol harâmdır. Ve kim ki onu sıfat-ı mübâh üzerine akılla işitse; meselâ câriyesinden veyâhut zevcesinden ol şüphelidir. Zîrâ ki onda lehv dâhil olur. Ve kim ki onu bir kalple dinlese ki ol kalp onun ma'nâsını fehm edip ondan Allâh Teâlâ'nın eltâf-ı nesîmlerini koksa ve dahi ondan Hakk Teâlâ hazretine talep ve şevk ziyâde olsa ol mübâhtır.”²¹⁹

“Terceme-i Avârif”te sahabe, tabiin ve öncü sûfilerden nakiller ile semâ'ın kesin olarak reddedilmesinin mümkün olmadığı gibi, âdâb ve şartlarına uyulmaksızın mutlak müsâmahanın gösterilemeyeceği ise şöyle ifade edilmektedir:

“Kim bu kelâm sahîh kelâmdır. Pes semâ'ı mutlakâ men' etmenin ve dahi semâ' mutlakâ harâmdır demenin aslâ ma'nîsi yoktur. Kurrâ-i mütezehhidîn ona mübâlağayla inkâr ettiklerinleyn ve dahi ona mutlakâ helâldir demenin dahi ma'nâsı yoktur. Şol kimseler kavli gibi ki onu âdet edinip onun şartlarını ve âdâblarını ihmâl edip ona meşgûl olmuşlardır.”²²⁰

Bazı kimselerin özellikle nağme ile söylenen şiirlerin dinlenmesi olan semâ'ı fiska dâhil ederek ifratta ve bazısının ise onu tümüyle kabul edip şüphesiz haktır diyerek tefritte oluşlarından da şöyle bahsedilmektedir:

“Eş'ârın elhân-ı tayyibeyle semâ'ında inkâr ettiler. Hattâ onu fiskdır dediler. Ve ba'zılar ona harîs olup ayıttılar: Ol vâzih haktır dediler ve bunlar her iki tarafta ifrât ve tefrîd ettiler.”²²¹

3.8. Semâ'ın Faydaları

Cüneyd-i Bağdâdi semâ'ı Allah Teâlâ'nın rahmetine vesile olan üç durumdan biri olarak görmektedir²²²:

“Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî rahmetullâhi aleyh aydır: Sûfiyye üzerine Allâh Teâlâ hazretinin rahmeti iner üç yerde. Birisi yiyecek yerken, zîrâ ki onlar fâka vaktinde yerler. Ve birisi müzâkere ve

²¹⁸ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 219b.

²¹⁹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 205b.

²²⁰ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 205b.

²²¹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 205a.

²²² Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 222.

muhâvere vaktinde, zîrâ ki ki onlar siddîklar makâmâtını ve enbiyâ ahvâlini söyleşirler. Birisi dahi semâ' vaktinde zîrâ ki onlar vecd ile dinleyip Hakk'ı hâzır görürler."²²³

Semâ' gece ve gündüzü ibadet ve ihyâ ile geçirmeye sevk eder. Açlığı unutturarak güç ve kuvvet verir ve sûfîyi vecde erdirir. Bu semâ' zikr-i ilâhi mesabesindedir. Rûveym suflerin semâ' anındaki vecdini şöyle tarif eder:

"Onlar semâ'a vaktinde meânîye muttali' olurlar ki ol meânî kendilerden gayrıdan gizlidir ve kendilerinden gayrı kimse ol meânîye muttali' değildir. Ve ol meânî onlara aydır ki: Bizden gayrıyı terk edip bize yöneltirler. Lâcerem onlar dahi onunla şâdân olup mütena'im olurlar. Pes ol vakit hemen onlara hicâb vâki' olur. Lâcerem onların şâdlığı ağlamaya avdet eder. Pes ba'zısı giyeceğın yırtar ve ba'zısı feryâd eyleyip ağlar ve ba'zısı sayhalar eyler."²²⁴

Ariflere göre semâ' ba'zıları için şifa, bazıları için gıda, bazılarına ferahlık vesilesidir;

"Arifler aydırlar: sema' ba'zı kavme devâ gibidir ve ba'zı kavme gıdâ gibidir ve ba'zı kavme mirvaha gibidir ki onunla râhat olur aksâm-ı bükâyına avdet etdiğindendir."²²⁵

Zikr-i ilâhî mesabesindeki semâ' ile kalbi saf hale gelen bahtiyar sûfler, kendilerini kulluğa adanarak Hakk'a olan şevk ve iştihaklarını artırmaktadırlar.

3.9. Semâ'ı Savunanlar

Sühreverdî, semâ'ı reddedenleri sünnet ve rivayetlerden habersiz olmaları, iyi amelleriyle mağrurlanıp aldanmaları ve tabiatları gereği semâ'ın lezzetini tadamamaları sebeplerine bağlı olarak ayırmaktadır. Sünnet ve rivayetlerden habersiz olarak semâ'a karşı çıkanlara Peygamber'in (s.a.v) Habeşlilere raks hususunda verdiği ruhsat ve Hz. Aişe ile birlikte onları izlemesi gibi rivayetlerin ulaştırılması gereğini ifade eder:

"Semâ'a karşı çıkanlara şol hadis ki Aişe anamız nakl eyledi. Ve dahi ahabâr ve âsâr ki bu bâb da zikr olundu. Ve dahi Rasûl aleyhisselâm Habeşeye raksa ruhsat verdiği ve Âişe anamız onlara Rasûl hazretiyle nazar ettiğî hadisleri ve ahabârı ona nakl eylerler. Tâ ki ol inkârından rucû' eyleye."²²⁶

İyi amelleriyle mağrurlanıp aldanarak semâ'a karşı çıkanlara, ibadetlerin organların meşguliyetinden ibaret olmadığını, amellerin kıymetinin kalpteki niyet ile değerlendirileceğini ve şiirin bunun üzerinde ne derece etkili olduğundan şöyle bahsedilmelidir:

²²³ Bigavî, *Terceme-i Avârifu'l-Maârif*, 206b.

²²⁴ Bigavî, *Terceme-i Avârifu'l-Maârif*, 206b-207a.

²²⁵ Bigavî, *Terceme-i Avârifu'l-Maârif*, 224a.

²²⁶ Bigavî, *Terceme-i Avârifu'l-Maârif*, 211b.

“Ve ammâ şol münker ki a’-mâl-i ahyârdan mağbûndur. Ona ayıtarlar: Senin ibâdetin Allâh Teâlâ hazretine seni yakîn kılar. Ol ibâdette niyyet sâdıka olduğu için ve eğer ol ibâdette niyyeti sâdıka ve sahîha olmayacak olursa cevârihün a’-mâlinin aslâ kadri ve kıymeti yoktur. Niteki Rasûl aleyhisselâm buyurur: “inneme’l-a’-mâlu bi’n-niyyâti ve li külli imriin mânevâ” Pes şî’rden bir beyit işiten fakîr vakti ki ondan bir mânâ fehmi eylese, ona ol âhîret andırsa ve dahi ol Hakk Teâlâ’nın lutfunu veyâhut onun kahrını andırsa, ol dahi ol vakitte şâd olsa veyâhut melûl olup münkesir olsa, şöyle ki onun kalbi bunlarınla ol vakitte dolsa ol, ol vakitte Allâh Teâlâ hazretine zâkir olur.”²²⁷

Tabiatları gereği semâ’ın lezzetini tadamayarak semâ’a karşı çıkanlara, ruhunu terbiye etmek isteyen semâ’ı inkâr etmesini abes bularak, bir şeyi yaşamadan, aslına vakıf olmadan karşı çıkılamayacağını söyler ve şöyle eleştirir:

“Ve vakit olur ki câmidü’t-tabî’ adîmü’z-zevkler semâ’a inkâr ederler, onların zevkleri olmadığı için. Niteki innînler ve puluçlar cimâ’ lezzetini bilmezler ve körler cemâl envârını görmekten mahrûmlardır. Ve musîbetlere vâkı’ olmayan “inna lillahi ve inna ileyhi raciun.” [sure Bakara âyet 156.] demez. İmdi şol muhîbler ve âşıklara sen nice inkâr edersin. Kim onların bâtınında aşk ve muhabbet ve şevk perverde olmuş ola. Ve dahi onların zâhirleri ve bâtınları aşk ve şevk odunda muhterik olmuş ola. Ve dahi onların âlem-i ilâhiyyeye ve onun kurb-i fezâsına tayyâre rûhları, nefsi emmâre kafesinde mahbûs olup dururken. Nâgâh onun vatanından üns kokularını koksalar ve irfân ve dostluk leşkerinin tavâliî ve karavulları ve elçileri zâhir olsa. Hâl budur ki onlar bu dâr-ı gurbette hicrân ve ayrılık zehirlerini çanak çanak nûş eyleseler. Ve mücâhede e’yâsının ve yüklerinin altında inleyip zârilikler eyleseler. Ve ne kadar ciddi sa’y ederlerse müşâhede âlemine yol bulmasalar ve her bâr kesreti a’-mâl kademiyle menâzil-i nefsi kat’ eyleseler. Ka’be-i visâle yakîn olmasalar ve onlardan ârzûlar hicâbı götürülmeseydi. Lâcerem onlar bir kasîde veyâhut bir nesne işitip kendilerin ahvâline nazar edip, dosta müştâk olup, sayhalar ve âhlar ve inilteler etmekle râhat olsalar.”²²⁸

İsmail Ankaravî “Minhâcu’l-fukara” isimli eserinde semâ’ı reddedenlere karşı Sühreverdî ile aynı istikamette bir tavır sergileyerek semâ’ ve mûsikînin fikhî hüküm açısından tahrîm edilemeyeceğini, semâ’ı inkâr edenlerin nasslardan bi-haber olmakla beraber, haberdar olanların da tasavvufî zevk, bilgi ve aşktan uzak olduklarını savunur.²²⁹

²²⁷ Bigavî, *Terceme-i Avârifü’l-Maârif*, 211b-212a.

²²⁸ Bigavî, *Terceme-i Avârifü’l-Maârif*, 212b-213a.

²²⁹ Semih Ceylan, “Semâ’ın Mahiyetine Dair Bir Karşılaştırma: Aziz Mahmud Hüdâyî ve İsmail Ankaravî”, *Tasavvufî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 9, sy. 22 (2008): 204-205.

Müstakîmzâde Süleyman Saadettin, “*Makûlât-ı Devriyye*” isimli risâlesinde semâ’ı “bid’at-i hasene” olarak nitelendirmektedir.²³⁰ Semâ’a “bid’at-ı seyyie” diyenlere cevâben “*Terceme-i Avârif*”te sünnetin emrettiğini ortadan kaldırmadığına yönelik bir savunma yer almaktadır:

“*Bir kişi ayıtsa ki: hey’et üzerine müctemî’ olmak bid’attır. Biz ona ayıtırız ki: Bid’at-i memnû’a oldur kim sünneti me’mûreye zarar getire imdi mâdem ki ol sünnete zarar getirmeye ol kayırmaz*”²³¹

Cüneyd Bağdadî’ye göre hikmet içeren besteli şiirler, Allah Teâlâ’nın evliyâsının kalplerini kuvvetlendiren bir askere, bir orduya benzemektedir.²³²

Ulema ve fıkıh âlimlerinden İmam Malik b. Enes ve İmam Şafiî semâ’ı mübah kabul etmişlerdir. İmam Şafiî dinî, vicdanî ve insanî duyguları zedelemeyecek sözler bulundurmayan şiire cevaz vermiştir.²³³

Hucvirî, “Hikmet, öğüt, Allah’ın ayetlerinde istidlâl, Hakk’ın şahidleri ve tecellileri gibi nesir olarak söylenmesi ve dinlenmesi helâl olan şeylerin nazmı (şiir halinde söylenmesi ve dinlenmesi) helâldir” demektedir.²³⁴

Semâ’ın takrîrî bir sünnet olduğunu savunanların ortak delillerine göre sahabeden Hz. Ali, Hz. Zeyd ve Hz. Cafer; Hz. Peygamber’in iltifatlarının coşkusu ile ayağa kalkıp düzensiz biçimde hoplayarak dönmüşler, bir nevi raks etmişlerdi. Yaptıkları bu hareketler semâ’ı savunanlar tarafından sahabelerin yaptığı ilk semâ’ olarak kabul edilmektedir.²³⁵

Terceme-i Avârif’te Allah Teâlâ’nın nimetlerinden, O’na kulluk ve ibadetten, cennet ve cehennemden bahsedip, teşvik eden semâ’ın inkârının söz konusu olmadığı dile getirilmektedir:

“...kasîdeler ki onda cennet ve nâr zikri ola ve dahi ol kasîdeler sâmiî dâr-ı karâra teşvîk eyleyip melik-i cebbârın ni’metlerini vâsf eylese ve dahi ol kasîdeler ibâdâtı zikr edip hayrâta tergîb eylese ona inkâr etmenin aslâ ma’nâsı yoktur.”²³⁶

3.10. Semâ’ın Âdâbı

Sûfilere göre hoşâ giden bestelerin, zevk alarak dinlenen güfte ve şiirlerin dinlenmesine dinimizde sakınca yoktur diyebilmek için, dinlenenin haram bir şey içermemesi, nefsin kötü

²³⁰ Mustafa Demirci, “Makûlât-ı Devriyye’de Müstakîmzâde Süleyman Sa’adeddîn’ in Mûsikî ve Semâa Dâir Görüşleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, sy.1 (Aralık 2014): 182.

²³¹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü’l-Maârif*, 216a.

²³² Uludağ, *Cüneyd-i Bağdadi*, 154.

²³³ Serrâc, *el-Lüma’*, 269.

²³⁴ Hucvirî, *Keşfu’l-mahcûb*, 551.

²³⁵ Demirci, “Makûlât-ı Devriyye’de Müstakîmzâde’nin Mûsikî ve Semâ’a Dâir Görüşleri”, 181.

²³⁶ Bigavî, *Terceme-i Avârifü’l-Maârif*, 206a.

arzularını uyandırmaması icâb etmektedir.²³⁷ Ancak aklî ve dinî ölçütlerle uyumlu olan güzel ses semâ'a öncülük edebilir. Bu semâ' Hak'tan gelen ve insanları Hakk'a çağırان bir mesajdır. Onu iyi niyetle dinleyen, hedefine ulaşır.²³⁸

Şu hâlde sâdık bir mürîd semâ'dan önce Hakk'ın rızasını umarak, sağlam bir niyetle, mârifet yolunda ilerleme arzusu ile nefsin hevâ ve heveslerine kapılmadan, öncesinde istihâre ederek semâ' meclîslerine katılmalıdır. Mecliste hazır bulunduğunda ise sâdık ve vakur olmalıdır. Bu husus "Terceme-i Avârif"²³⁹te şöyle geçmektedir:

*"İmdi şöyle bilgil ki tasavvufun aslı ve bünyâdı gerçeklik üzerinedir her hâlde pes sâdık mürîde öyle gerekmez kim bir mecma'aya hâzır olmaya kasd eyleye kim ol mecma'da semâ' ola illâ niyyeti hâlis Allâh için eylediğinden sonra ol mecma'aya varmaya kasd eyleye. Ve dahi ona varmaktan irâdeti ve tâlebi ziyâde olsun diye vara ve hazer eyleye. Kim nefsin meyliyle ve hevâsıyla hâzır olmaya. Ve dahi öyle gerektir kim onun gibi meclise hâzır olmak dilese evvelâ istihâre eyleye. Ve Hakk Teâlâ'dan dileye kim onda varacak onun hâlinde ve talebinde ve irâdetinde ziyâde bereketler vere. Vakti ki ol meclise hâzır olsa onda sıdkla ve vakârla sükûnetle ve huzûrla otura."*²³⁹

Ebu Bekir el-Kettâni'den bir başka semâ' adabı olarak; vecd, şevk ve taşkınlıktan sakınmanın gereği şöyle rivayet edilmektedir:

*"Ebû Bekir Kettânî aydır: Müstemi'a semâ'da vâcibdir kim semâ' vaktinde vecd-i şevki ve galebe-i vârid-i izhâr eylemeye ve hareket edip ıztırâb eylemeye ve vecd istid'â etmekten sakına. Ve onda hareket etmekten dahi sakına. Mehmâ-emken seyyemâ şeyhler ve fâzıllar huzûru ola."*²⁴⁰

Serrâc tevbe, yöneliş, talep, inâbe, huşu ve havf sıfatlarını taşıyan bir semâ'ın dünya kirlerinden arınmış, insanlardan bir şey ummayan ve ilâhi sınırları kollayan, kendisini muamele ve mücâhedeye teşvik eden duygular taşıması gerektiğini ifade etmektedir.²⁴¹ İsmail Ankaravî semâ' edenin öncelikle şeriat, hakikat ve tarikat âdâbına muhâlif olup kalbini öldürmemiş, kalbini dünya sevgisi ve masivâdan arındırmış, kin, kibir, haset ve buğz gibi kötü hasletleri bulundurmamış olması gereğini vurgulamaktadır. Bu sıfatlar ile muttasıf olanın semâ'ı oyun ve eğlenceden ibaret, deve ve horoz raksına benzetmektedir. Ayrıca semâzen edeben, vecd galebe etse dahi gücü yettiğince kendini zapt etmelidir.²⁴² Bu görüşünü destekleyen bir rivayete göre Cüneyd Bağdâdî sohbeti sırasında bir mürîdinin devamlı bağırarak kendinden geçmesini hoş

²³⁷ Kuşeyrî, *er-Risale*, 614.

²³⁸ Cebecioğlu, "semâ" md., 233.

²³⁹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 225a.

²⁴⁰ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 225a.

²⁴¹ Serrâc, *el-Lüma'*, 279

²⁴² Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ*, 123.

karşılamayarak uyarmıştır. Bunun üzerine mürîd kendini tutarak, buram buram terlemiş ve bu sıkıntı ile bir gün canını teslim etmiştir.²⁴³Hacı Ahmed Bigavî “*Terceme-i Avârif*”te bu nakilden sonra, bir tanecik cânânı bulan aşğın, değersiz canı terk edişini anlatan bir beyite yer vermektedir:

Tü cünân dâni ki iyne âsân büved
*Belki kemter çiz terk-i cân büved*²⁴⁴

Sûfilerin, kendilerini anlamayarak inatçı bir inkâr ile semâ’ı reddeden, aynı duyguları paylaşmayarak semâ’dan zevk almayan, cemaatin vaziyetini bozup, kendinden olmayanlar ile bir arada bulunması mekruh kabul edilmiştir.²⁴⁵ Bu husus “*Terceme-i Avârif*”te şöyle aktarılmıştır:

*“Ve dahi sûfilere mekruhtur. Kim kendiler cinsinden olmayan kimseyi semâ’ları vaktinde meclislerine hâzır kılarlar. meselâ zâhidler gibi ki onların semâ’dan zevkleri olmaya ve sâhib dünyâ gibi ve vecdi tekellüfle ihtiyârla edenleri dahi meclislerine ihzâr etmeyeler. Tâ ki kendilerin vakitlerine teşvîş getirmeye.”*²⁴⁶

Sema'a karşı çıkanlardan bazılarının gerekçesi semâ’ için gerekli olan ihvâna sahip olmayıp, yabancılar ile karşı karşıya gelmekten imtina etmeleridir.²⁴⁷ Semâ’ şu üç şeye muhtaçtır. Zaman, mekân, ihvân.²⁴⁸ “*Terceme-i Avârif*”te ihvânın gereği için şöyle denmiştir:

*“Pes ârifler semâ’ı istimâ’ etmezler illâ ehl-i semâ’dan ehl-i semâ’ ile. Lâcerem çünkü ihvân kalmadı. Onlar dahi semâ’ı terk eylediler.”*²⁴⁹

Sonuç

Bireysellikten çıkıp, belli kurallara bağlı olarak, toplu şekilde yapılan semâ’; İslâm dininin aslından olmayan ve hakkında kesin hüküm bulunmayan bir fiildir. Âlimler semâ’ı kendi bakış açılarına göre değerlendirmiş ve bu doğrultuda ayet ve hadislerden delillendirmek, itibar olunan İslâm âlimlerinin görüşlerinden desteklemek suretiyle bir hüküm ortaya koymuşlardır. Mübah görülen semâ’da ortaya koyulan hükümler dikkate alındığında dinin açık bir emrine yahut yasağına aykırı olmamakla beraber, semâ’ edenin zihni ve kalbi durumunun esas alındığı görülmektedir. Kişinin fikrinde ve yüreğinde saklı olan sır ne ise semâ’ ona güç katar. “Yaratan

²⁴³ Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ*, 124.

²⁴⁴ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 225a-b. (Bu kısım *Avârifü'l-Maârif*in aslından olmayıp Hacı Ahmed Bigavî'nin tercümeye kendisinin eklediği bir kısımdır.)

²⁴⁵ Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ*, 419.

²⁴⁶ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 230a.

²⁴⁷ Serrâc, *el-Lüma'*, 290.; Uludağ, Cüneyd-i Bağdadi, 151.

²⁴⁸ Serrâc, *el-Lüma'*, 191-264.

²⁴⁹ Bigavî, *Terceme-i Avârifü'l-Maârif*, 216b.

Rabb'inin adıyla oku"²⁵⁰ hitabını dikkate alan bir sûfi, aynı zamanda yaratan Rabb'inin adı ile dinlemeye de kastetmiştir. Hayatına istikâmet verecek Hakk'ın kelâmını, Rasûlün sünnetini ve dahi nizâmî âlemdeki hoş sadâları bu kast ile dinlemektedir. Rabbi kendisinin işiten kulağı olmuş, dünya kaygı ve menfaatlerinden arınıp, mücâhede silahının öldürdüğü bir nefis ile ve ilâhi hitâba yönelip uyanarak, dirilen bir kalp ile semâ' eden kulun semâ'ı ittifakla müstehap görülmüştür. Böyle kimselerin semâ'ı da raks'ı da deveranı da onları hedeflerinden şaşırtmaz. Henüz belli bir ilmî seviye ve kalbî kıvam kazanmamış, Cenâb-ı Hakk'ı isim ve sıfatları ile tanıyıp, mârifete ulaşmamış müridin semâ'ı kerih görülmüştür. Böyle kimselerin şerefli makamlara ulaşmayı amaçladıkları semâ'da vârid olabilecek hallerin, şeriat bilgisi ve ölçüsü dışında olup, fitneye sebebiyet vermesi muhtemeldir. Kendisinden sâdır olan samimiyetsiz hareketler ile riya kokan hallerin, insanın şeref ve hürmetini, semâ' ehlinin vakar ve onurunu zedelemesinden imtinâ edilmektedir. Dinimizde her hususta olduğu gibi ifrat ve tefritten uzak, şer'i sınırlara riayet ederek, sahih ve halis niyetle yapılan semâ'da sakınca olmadığı genel olarak kabul edilen bir görüştür.

Kaynakça

- Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3.Basım, 2009.
- Ankaravî, İsmail Rusûhî. Minhâcu'l-Fukarâ Mevlevî Âdâb ve Erkânı Tasavvuf İstılahları. çev. Safi Arpaguş. İstanbul: Vefâ Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, Sahihu 'l-Buhari, Mektebetü'l-İslâmi, İstanbul 1979.
- Bigavî, Hacı Ahmed b. Seyyid. Esrâri Fatihati'l-Kitab. İstanbul: Şehid Ali Paşa, 41: Süleymaniye Ktp.
- Bigavî, Hacı Ahmed b. Seyyid. Terceme-i Avârifü'l-Maârif. Bursa: Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, 4443A, 1a - 224b.
- Bigavî, Hacı Ahmed b. Seyyid. Terceme-i Şir'atü'l-İslâm. Ankara: Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 30.
- Bursalı, Mehmet Tâhir. Osmanlı Müellifleri, çev. A. Fikri Yavuz – İsmail Özen. 1 Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, 1. Basım, 1972.
- Can, Fikret. "Sühreverdî'nin Avârifü'l-Ma'ârif Adlı Eserindeki Tasavvufî Kavramlar". Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020. Erişim 20 Aralık 2022.

²⁵⁰ (Alak 96/1)

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=GV_tCsDe1pkCGXrJaMnfbQ&n o=mWp3ZVNSNrbe7w9s76BK0g

Cebecioğlu, Ethem. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), "Semâ" md.,233.

Ceyhan, Semih. "Semâ". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 36: 55-457. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Ceyhan, Semih. "Semâ' ın Mâhiyetine Dair Bir Karşılaştırma: Aziz Mahmud Hüdâyî ve İsmail Ankaravî", Tasavvufi ve Akademik Araştırma Dergisi, 9, sy. 22 (2008): 204-205.

Çatak, Adem. "Şihabeddin Sühreverdî Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007. Erişim 20 Aralık 2022.

<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/28965>

Demir, Ziya. Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1.Basım, 2007.

Demirci, Mustafa. "Makûlât-ı Devriyye'de Müstakîmzâde Süleyman Sa'adeddîn' in Mûsikî ve Semâa Dâir Görüşleri", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18/1 (Aralık2014),171-190.Erişim 20 Aralık 2022.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4280/254706>

Hucvirî. Keşfu'l -mahcûb Hakikatın Bilgisi. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Basım,1996.

İşler, Necati. "Muhammed b. İbrahim'in Manzûm Şir'atü'l-İslam Tercümesi (Şir'a-i Manzûm)". Eskiye 41 (Eylül 2020),775-812. Erişim 20 Aralık 2022.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1187948>

Kara, Mustafa. Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi. İstanbul: Dergâh Yayınları, 17. Basım, 2017.

Kelâbâzî. Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, Basım,1992.

Kuşeyrî, Abdulkerim. Kuşeyri Risalesi Sufilerin İnanç ve Ahlakı. Çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkant Yayınları, 14. Basım, 2019.

Kübra, Necmüddin. Usûlu Aşere Risâle İle'l-Hâim Fevâihü'l Cemâl Tasavvufi Hayat, çev. MustafaA Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Basım, 1996.

Öngören, Reşat."Sühreverdîyye". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 38: 45. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

- Serrâc Tûsî, Ebû Nasr. el-Lüma' İslam Tasavvufu. çev. Hasan Kâmil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1. Basım, 1996.
- Sühreverdî, Şehabeddin. Avârifü'l-Ma'ârif Tasavvufun Esasları. çev. Hasan Kâmil Yılmaz – İrfan Gündüz. İstanbul: İber Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Tan, Nedim. "Avârifü'l-Ma'ârif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı". Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları, ed. Fuat Aydın - Metin Aydın - Muhammed Yetim. 687-691. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 1. Basım, 2019.
- Uludağ, Süleyman. Cüneyd-i Bağdadi. Ankara: TDV Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Uludağ, Süleyman, İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'. İstanbul: Uludağ Yayınları, 1. Basım, 1976.
- Yazar, Sadık. "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeleler". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 12, sy. 23 (Mayıs 2017): 49-166.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Sühreverdî Şehabeddin". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38: 40-42. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.